

ÖLÜMÜNÜN 140. YILDÖNÜMÜNDE SANDOR PETÖFİ
(1823—1849)

Naciye GÜNGÖRMÜŞ

"Özgürlük ve aşk!
Bu ikisi bana gerek.
Aşkım için feda ederim hayatı.
Özgürlük için feda ederim aşkımı."

Sandor PETÖFİ

1823 yılında Kiskörös'te doğan Sandor Petöfi, ondokuzuncu yüz-
yılın en büyük Macar şairi olarak kabul edilmektedir. Petöfi'nin Macar
Edebiyatı'ndaki yerinin sağlamlığı, sarsılmazlığı onun, yirmi altı yıl-
lık kısa ömründe, yaşadığı çağın tam bir yansıtıcısı oluşundan ileri gel-
mektedir.

19. yy'ın ilk yarısında, diğer birçok Avrupa ülkesinde de olduğu
gibi, Avusturya egemenliği altındaki Macaristan'da da, 1789 Fransız
İhtilali'nin etkisi kendini hissettirmektedir. İşte böyle bir ortamda, böy-
le bir dönemde doğup yetişen genç Petöfi, gerek şiirleri gerekse eylemleri
ile Macarların özgürlük ve bağımsızlıklarını kazanmak için giriştikleri
mücadelenin en önde gelen önderlerden birisi olmuştur. Onun şiirleri;
hayatın gerçeklerini, mücadeleleri, özgürlük ve bağımsızlık özlemini,
yurt, doğa ve insan sevgisini dile getirmektedir.

Henüz çok genç yaşta iken, 1839 yılında, ailesinin maddî durumu-
nun kötüye girmesi üzerine, Sandor Petöfi kendi başına ayakta durmayı
öğrenmek zorunda kalır. Öğrenimini yarıda bırakarak asker olur. Fakat
hastalığından dolayı bir müddet sonra bu meslekten de ayrılır. Bir süre
için gezgin tiyatro topluluklarında çalışmayı dener, başarılı olamayınca
da yeniden öğrenimine devam eder. Pâpa'daki öğrenimi esnasında, za-
manın büyük edebiyatçılarından Mor Jckai ile tanışır.

İlk olarak "A borozö" adlı şirri 1842 Mayısında "ATHENAUEM"
dergisinde yayımlanır. Bunu, diğer şiirleri izler ve Petöfi'nin adı yavaş
yavaş edebiyat çevrelerinde duyulmaya başlar. Yeniden tiyatro alanın-

daki çalışmalarına döner ve bu vesileyle de Pozsony ve Debreen'de bulunur. 1843-44 kışını zor şartlar altında Debreen'de geçirir. 1844 yılının ilk aylarında bütün şiirlerini derleyerek Peşte'ye gider. Aynı yılın Kasım ayında Vörösmarty'nin maddî ve manevî desteği ile "Versek" adı altında ilk şiir kitabını yayınlatır. Mor Jökai ve Mihály Vörösmarty'den büyük destek ve yardım görür. Kısa zamanda şiirleri sayesinde bütün ülkede tanınan bir şair olur.

Bu arada genç şairler ile yazarları desteklemek ve onları korumak amacıyla "Tizek Târsasâg" adlı derneği kurar. 1747 yılında Jul>a Szendrey ile evlenir ve Peşte'ye taşınır. Aynı yıl, "Összes költeenyei" adı ile bütün şiirleri yayımlanır.

O sıralarda' Macarların Avusturyalıları karşı giriştikleri özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi iyice kendini göstermeye başlamıştır. Bu mücadeleye Petöfi de faal bir surette katılır. 15 Mart 1848 tarihinde çıkan özgürlük savaşında, onun yazdığı "Namzeti Dal" adlı şiirin yeri ve önemi büyüktür. Bu şiir özgürlüğün, bağımsızlığın parolası niteliğindedir çünkü. Macar özgürlüğünün ve bağımsızlığının ilân gücü kabul edilen 15 Mart 1848'de hür basın ilk bası ürününü bu şiir olmuştur. Ancak kısa bir zaman sonra Macarların bağımsızlık mücadelesi yenilgiye uğrar ve kanlı bir sonla biter. Ülkesi ve ulusu için ortaya çıkan bütün tehlikeleri gören ve artık karşı koyma güçlerinin iyice tükendiğinin farkına varan Sándor Petöfi, mücadeleyi şiirleri ile sürdürmeyi dener. 1848 Haziran ayında yazdığı "A magyar nef" adlı şiirinde yurt ve özgürlük konusunun önemini vurgulamaktadır. Temmuz ayında yazmış olduğu "İsmet magyar lett a magyar" da "Yeniden Macar oldu Macar/ Çünkü bu zamana kadar öyle değildi, / Nasıl olabilirdi ki? Uşak idi, / Ve Macar değildir uşak olan!..." diyerek özgür yaşamak için mücadeleye çağırmakta ulusunu. "Az apestol" 1848) adlı şiiri de bu konuda yazılmış en karakteristik şiirlerinden biridir. 1848 sonlarında Kossuth'tan izin isteyerek savaş meydanından çekilir. Daha sonraları, 1849 Ocak ayında savaşın halâ sürdürüldüğü Erdel'e giderek Bern'in ordusuna katılır. Yaşlı Leh generali ile genç Macar şairi kısa zamanda birbirilevi ile dost olurlar. Petöfi, çarpışmaların sonuna kadar savaşır. Bir süre için görevle Devrecen'e gider, ardından da Peşte'ye. 1849 Temmuz başlarında yurdun kurtuluşu için şair ve yazarları göreve çağırırsa da, buna olumlu bir cevap alamaz. Aynı zamanda ebeveynlerinin ölümü onu iyice sarsar. Bu üzüntüsünü kederini "Szüleim halálara" adlı şiirinde dile getirir,

Bu arada özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin bir başka önderi olan Lajos Kossith ile de aralarında bir anlaşmazlık çıkınca Petöfi sa-

vaş meydanını terkederek ovalara çekilir. Artık iyice içine kapanmış, ümitsiz ve de yalnızdır. İşte bu sıralarda Macarların acıklı durumundan sözeden, hayalkırıklığımla dile getiren ve son şiiri olan "Szörnyü idö" yü yazar. Yemden Erdel'e giderek Bern'in ordusuna katılır. Bern'in onun üzerindeki etkisini "Az erdelyi hadsereg" (1849) adlı şiirde görmek mümkün. Segesvâr Çarpışması'nda yaralanır ve 31 Temmuz 1849'da Feheregyhaz sınırında ölür.

Öldüğünde, yedi sekiz yıllık bir şairlik döneminde yapılabilecek çalışmalarından çok daha fazlasını ve daha da güzellerini geride bırakmıştır. Sayısız şiirlerinin yanısıra düzyazı alanında da eser vermiş olan Petöfi, adını sadece Macar Edebiyatı'na değil, Macar Tarihi'ne de yazdırmış bir kişidir.

Ancak bu büyük "dahi şair" edebiyat sahnesine kişiliği belirmiş olarak çıkmış değildir. İlk yazma denemelerinde (1838-43) Ferenc Kölcsey ve Mihály Vörösmarty'nin etkisi görülmektedir. Fakat Petöfi, üstadlarının romantik etkisinden çok çabuk sıyrılır ve kısa bir süre içinde kendi yolunu, kendi edebî kişiliğini bulur.

Romantizmin etkisinden kurtulan Petöfi önceleri halk diliyle, halk şarkıları tarzında şiirler yazar. János Arany'a yazdığı bir mektubunda "...eğer halk dili şiir sanatına egemen olursa, siyaset alanında da bizzat halkın kendisi egemen olur; bu da yüzyılın gereğidir ve bütün soylu kalpler bu amaca katılmalı, bunun için çalışmalıdır..." diyerek halk dilinin güzelliği ve zenginliğini ve de halkçılığı savunur. Ona, iki büyük başarıyı, halk şarkıları tarzında yazmış olduğu şiirleri kazandırır. Bu tür şiirlerin en güzelleri 1843-44 yıllarına ait olanlarıdır. Petöfi'den önce de halk dili, halk şarkıları örnek alınarak şiirler yazılmıştı. Ama onlarda, halk şarkılarına özgü içtenlik ve doğallık yoktu. Bu tarzdaki şiiri sanatsal bir düzeye ulaştıran ilk şair Petöfi'dir. Onun, halk şarkıları tarzında yazmış olduğu şiirlerinin birçoğu bestelenmiş ve sonraları gerçek birer halk şarkısı durumuna gelmiştir.

Petöfi şiirin hemen hemen bütün türleriyle uğraşmış, örnekleri vermiştir, insan hayatını, doğayı konu alan şiirlerinde lirizm göze çarpmaktadır. Macar ovasının, Alföld'ün aşığı olan şair "ova şiirleri" ile Macar Edebiyatı'nda yeni bir çağır açmıştır. LO, peyzajların kuru ve sade betimlemesi ile yetinmeyerek, tablolarına kendi duygu ve heyecanını da katmıştır. Boş, ıssız ve can sıkıcı sanılan ovanın değişik ve de çok renkli olduğunu ilk defa Petöfi farketmiştir. Dağları hiç sevmeyen şair, oralarda kendini zindandaymış gibi hissettiğini söyler.. Gerçek yurdun, ova-

nın kendisi olduğunu belirten Petöfi, bu duygu ve düşüncelerini "Hazâmban" (1842-44), "Az Alföld" (1844), "A puszta télen" (1848), "A völgy s a hegy" (1848) "Kiskunsâg" (1848), "A csârda romjai" (1845), "A hegyek közt" (1848) adlı şiirlerinde dile getirmektedir.

Onun felsefeye olan yaklaşımı da ilgi çekicidir. 1845 sonbaharından itibaren genç şair birçok ruhsal bunalımlar geçirir. Eleştirilenlerin saldırıları da onu kötü yönde etkiler. Bu ruh halini küçük, vecizemsi çalışmalarında yansıtır. Felsefi nitelikli çalışmalarının ağırlıkta olduğu "Felhök" adlı eseri 1846 yılında yayımlanır. Fakat onun bu karışık ruh hali, bu öfke ve kırgınlığı fazla uzun sürmez ve tekrar halkı için, -bütün insanlık için çalışmaya karar verir. Petöfi'ye göre bir şair halkını geleceğe doğru götürmeli, onu yönlendirmelidir.

Ülkesini, ulusunu bağımsız ve özgür görmek isteyen Petöfi bu duygularını, düşüncelerini defalarca şiirlerinde dile getirmiştir. Bu tarzdaki ilk şiirlerinde tıpkı romantiklerin yaptıkları gibi şanlı mazi karşısında bugünkü şerefsiz durum için ağlar, üzüdür. Yurt ve özgürlük kavramları çok defa birbirine karışmış bir durumdadır. Bu yüzden bu tür şiirlerini rahatlıkla siyaset alanında da değerlendirmek mümkündür. Sadece Macar ulusunun değil, aynı zamanda bütün insanların özgürlüğünü isteyen şairin anlayışına göre; zamanla istibdat ve özgürlük orduları birbirileri ile çarpışacaklar ve kendisi de savaş meydanında ölecektir. "Egy gondolat bant engemet" (1846) adlı şiirinde ulusal özgürlük mücadelesi anlatılmaktadır. Yine de, bütün Macarların mutlu olacağını, böyle bir devrin birgün mutlaka geleceğini düşünür. Geleceğe umutla bakan Petöfi, iyiler ile kötülerin savaşması sonucunda iyilerin muzaffer olacağına inanır.

Siyasal durumları değerlendiren, dile getiren şairleri arasında "Rongyos vitézek" ve "Csatâzok veseimmel" (1847) adlı şiirler örnek olarak gösterilebilir. Düşünce çatışmalarını, cesareti, mücadeleyi, ulus ve yurt sevgisini ele aldığı konuların işlendiği şiirleri arasında "Vândordalok" (1841), "Az Alföld" (1844), "A magyar memzet" (1845), "Kard es lânc" (1847), "A magyar politikusokgoz" (1847) yer alır. Baskı ve zulüm altında bulunanların sadece edebiyat alanında değil, siyaset alanında da etkili olmaları gerektiğini savunur. "A nép" (1846) adlı şiirinde halkını bağımsızlık için bilinçlendirmeye çalışır. Bir elinde saban bir elinde kılıçtutan kişinin kimin ve niçin savaştığını bilmesi gerektiğini; kanını neden akıttığını, kimin için canını feda ettiğini ve bütün bunlara rağmen ona hiçbir hak tanınmadığını anlatmaktadır "A nép" adlı şiirinde.

Sândor Petöfi'nin aile ve aşk konusundaki şiirleri de Macar Edebiyatı için bir yeniliktir. Aile ortamının sıcaklığını, ailenin saygınlığını bilhassa "Teli vilâg" (1845) adlı şiirinde çok güzel bir biçimde dile getirmiştir. Aile içindeki ilişkileri, aile bireylerinin birbirileri ile olan ilişkilerini, birbirilerine karşı olan duygularını "Egy estém otthon" (1844), "István öcsemhez" (1844), "Szüleimhez" (1844), "Két testvér" (1845), "A téli esték" (1848) adlı şiirlerinde sıcak bir dille anlatmaktadır.

Kendinden önce gelen şairler anne baba sevgisini pek az ele almışlardı. Bu konuda yazmış olduğu şiirleri ile Petöfi yeni bir çığır açmıştır. Anne babanın çocuklarına; çocukların anne babalarına ve kardeşlerine; eşlerin birbirilerine karşı olan duygularını dile getirdiği şiirleri, gerçekten dikkat çekicidir. Anne babasını sevgiyle, saygıyla anan şair; annesini dünyanın en iyi, en mutlu annesi olarak anlatmaktadır "Anyâm, anyâm" (1845)'da; "Apâm mestersége s az enyém" (1845) adlı şiirinde ise kendi mesleğini değişik bir üslupla babasına kabul ettirmek istemektedir. Kendisinin de herkes gibi bir mesleği olduğunu ve bununla da gurur duyduğunu belirtmektedir. "A szereiem, a szerelem" (1843) anne babasına, "Fiam szuletésére (1848) oğluna yazılmış şiirdir.

Aşk şiirlerinde genellikle klasik bir üslup kullanmıştır. "Cipruslombok Etelke sirjâröl" (1845) adlı eserinde Etelke Csapô'nun erken ölümünden duyduğu üzüntüsünü dile getirir. "Szerelemvâgy" (1845) adlı şiirinde ise kalbinin yeni bir aşka açık olduğunu belirtmektedir. "Sirba teték" (1845) de de aynı duyguları işlemiştir. İlk sevgilisinin ölümünden üzüntü duymasına rağmen, yeni bir aşkın tıpkı yeniden doğan güneş gibi onu, hayata bağlayacağını ümit eder. Zengin ve güzel bir kız olan Berta Mednyanszky'ye karşı olan ümitsiz aşkını ise "Szerelem gyöngyei" (1845) de dile getirir. Eşi için yazdığı "Szeptember végén" (1847) de hem aşk hem de doğa anlatılmaktadır. "Feleségem es kardom" (1848) adlı şiirinde: eğer yurdunun özgürlüğü için savaşması gerekirse, bu uğurda eşini bırakıp kılıcına sarılacağını; çünkü yurdunun ve ulusunun bağımsızlığı ve özgürlüğü her türlü duygunun, sevginin üstünde olduğunu ve bundan dolayı da eşinin kendisini anlayacağını ümit ettiğini söylemektedir.

Epik şiir tarzındaki en önemli eserleri arasında "A helység kalapácsa" (1844) ve "Vitéz János" (1844) adlı epopeleri başta gelir. "A helység kalapácsa" nükteli bir köy öyküsüdür. "Vitéz János" adlı eseri ile Petöfi yeni bir edebiyat türü olan "manzum masal"ı yaratmış oluyor. Birçok halk masalını birleştirmek suretiyle yazdığı bu eserde, .Petöfi,

Macar Halk masalını sanatsal bir düşeye ulaştırır ve aynı zamanda halk dilinin, halk edebiyatının ne kadar zengin bir kaynak olduğunu çağdaşlarına göstermiş olur.

Düzyazı alanında da devrinin en seçkin üslup sanatçılarından birisidir. Sade ve akıcı bir dille yazılan "Uti irâsok" (1845), "Uti levelek" (1847) adlı çalışmaları hâlâ zevkle okunabilir nitelikte eserlerdir. "Uti levelek" adlı eser, şairin 1847'de eğitim için Batı Avrupa'ya gittiğinde arkadaşı Frigyes Kerényi'ye yazdığı mektuplarında oluşmaktadır. Düzyazı alanında diğer birkaç örnek çalışması ise: "A nagyaoa" (1847), "A fakö leány s a pej legény" (1847) ve "Tigris es hiéna" (1846) adlı tarihsel dramıdır.

"Sevdiklerimden ve senden uzakta sevgili yavrum / dünyanın sonsuz yollarında gezip dolaşıyorum" diyen Petröfi'nin gerek özel hayatında gerek kişiliğinde ve gerekse birçok şiirinde pek çok romantik çizgiler kendini göstermektedir. Romantizmin ve biedermeierin etkisinde kalan Petöfi; romantizmin aşırılıklarına karşı sade bir anlatım canlılığı ve biedermeierin külfetli yapmacılığına karşı samimi ve doğal bir anlatım tarzını koymak suretiyle, Macar Edebiyatı'na "İirik realizm" adı verilen yeni bir sanat, yeni bir edebiyat anlayışını da getirmiştir.

Sândor Petöfi'nin şiiri ulusal olmakla beraber, ebedî insanın geleceğini yansıtmaması, dile getirmesi bakımından Dünya Edebiyatı'nda da eşsiz bir yere sahiptir. Dünya Edebiyatı'nda en çok tanınmış Macar şairi olan Petöfi'nin pek çok şiiri daha şairin kendisi hayatta iken çeşitli dillere çevrilmiştir. Şairlikteki büyüklüğünü bütün kültür dünyası kabul etmektedir. Ünlü Alman edebiyat tarihçisi Hermann Grimm "... Petöfi, Homeros, Dante, Shakespeare ve Goethe; bana, aynı şairin yeniden canlanması gibi geliyor..." diyerek Petöfi'yi Dünya Edebiyatı'nın en büyük isimleri arasına koyarak, onun edebiyattaki yerini açıkça göstermiş olmaktadır.

KAYNAKÇA

BADICS, Ferencz: PETÖFİ SANDOR MUNKAI, Budapest, 1906, 1.2. 3.4. c.

KLANICZAY, Tibor: A MAGYAR IRODALOM TÖRTENETE-Kos-suth Könyvkiado, Budapest, 1985, s. 170-177.

- POMOGATS, Bela: KISTÜKÖR / MAGYAR IRODALOMTÖRTENETI ARCKEPEK, Muzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1985, s. 42-46.
- SZERB, Antal: MAGYAR IRODALOMTÖRTENET, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982, s. 376-393.
- A MAGYAR TÖRTENELEM NAGY ALAKJAI-7. Rész, Reflektor Kiadó, Budapest, 1988, s. 5-8
- PETÖFI SANDOR KÖLTEMENYEI, Helikon Kiadó, Békéscsaba, 1985.